

EGY FŐÁLLÁSÚ MŰTEREM-LÁTOGATÓ VISSZAEMLEKÉZÉSEI

DOI 10.35402/kek.2024.5.27

Lehetne az a cím: *Az életem helyszínei*. Írtam már az Arnolfini Szalon esszéportálon városokról, tájakról, munkahelyekről, kiállításokról, képekről. Ebben a sorozatban a műtermek következnek. Remélem, meggyőzően és hitelesen tudom bemutatni a számomra fontos, szemléletemet, értékrendemet meghatározó művészek környezetét.

1968-ban a F fiatal Művészek Klubja által szervezett moszkvai–leningrádi (ma: Szentpétervár) úton ismerkedtem meg képzőművészekkel. Ennek következményeként az első műterem, amelyben jártam, Dombrowszky István Tuta főiskolás szobrász Keleti Károly utcai műterme. Ő és Csiba Éva iparművészeti főiskolás vitt el Tóth Tiborhoz Rákoslígetre, az ő műtermébe, szakkörébe, az általa rendezett bemutatókra. Erről már írtam (*Voltak nekem... 11 Vergilius*, Arnolfini Archívum, 2011, Paperbook No. 27. – kötet és online verzió).

Arra azonban nem tudok visszaemlékezni, hogyan kerültem Illés Árpád (1908–1980) Király utcai lakásába, műtermébe: talán Weöres Sándor által, akinek irodalmi estet rendeztem az akkori Majakovszkij (ma Király) utca és a Nagymező utca sarkán lévő művelődési otthonban. Rendszeresen látogattam Illés Árpádot 1976-ig, és ő volt az első művész, akiről írtam (*Vasi Szemle*, 1969). Azt is megírtam, hogyan lett Tóth Tibor javaslatára az első művész Ország Lili (1926–1978), akinek kiállítását rendezhettem 1968 őszén, Rákoslígeten (*Kiállításokról, amelyeket rendezhettem I*” Arnolfini Szalon, 2014. október).

Ezután felpörögtek az események: 1969 és 1975 között heti három-négy, számomra addig ismeretlen művész műtermében töltöttem hosszú órákat. 25–31 éves voltam, kamaszos, lelkes, fáradhatatlan, intenzív, magabiztos, élénk vitatkozó. Hevesen és eltökélten igyekeztem megtanulni az avantgárd képzőművészetet, Skira-kiadványokat vettem antikváriumokban, mindent elolvastam, amihez hozzá tudtam jutni. Kinyílt a világ, ráéreztem: ez az én közegem. Az ötven-hatvan éves (nekem akkor öreg), évtizedekig hallgatásra ítélt, akkoriban újra kiállítani kezdő művészeknek imponált a határozott érdeklődésem, odafigyelésem – az a képességem, hogy nagyon koncentráltan közelítettem a művekhez, érzékenyen érzékelttem a látottakat.

Lassan, hosszan, elmélyülten néztem és láttam a lényegüket. Addig csak a versek (8-9 éves koromtól) és a klasszikus zene (12 éves koromtól) érintett meg bensőségesen, rejtélyesen – meg persze a fák, vizek, dimbes-dombos tájak. Tanulatlan, műveletlen voltam, tehát ez a valami velem született adottság lehetett. Anyám nagyon szépen kézimunkázott, kötött, selyemgobelin képeket készített, nővérem egész életében fákat, erdőket rajzolt, talán volt a családban kötődés a képi nyelvhez. Szívesen és türelmesen magyaráztak azok, akiket a műtermükben 1968-tól újra és újra megkerestem, elsősorban az úgynevezett európai iskolások. Németh Lajos tanítványává fogadott, Körner Éva tanított, és Dávid Katalin is támogatta próbálkozásaimat.

A képlátást, képláttatást Ország Lilitől, Anna Margittól, Bálint Endrétől, Korniss Dezsőtől, Vajda Júliától, Gedő Ilkától és Tóth Tibortól tanultam. A szobrászathoz nem igazán volt affinitásom, de két szobrászt nagyon kedveltem (azt hiszem, ők is engem), és sokat tanultam tőlük: Schaár Erzsébet és Pauer Gyula. Ennél jobb képzésben nem is részesülhettem volna. 1969-től az akkori fiatal és alig középkorú művészek közül is többek műtermébe jártam rendszeresen. Mindenekelőtt Lakner László, Bak Imre, Szenes Zsuzsa, Karátsón Gábor, Deim Pál említendő itt meg. A saját korosztályomból is többek alakuló munkásságát követtem figyelemmel: Tröster Vera, Donáth Péter, Kováts Albert, Váli Dezső, Németh Géza, El Kazovszkij, Cerovszky Iván, Kecskeméti Kálmán és még jó néhányan. Természetesen mások műtermében is jártam, volt, akinél csak egyszer, másoknál évente egyszer-kétszer (például Keserü Ilona, Nádler István, Papp Oszkár, Swierkievicz Róbert), de itt most főként azokat soroltam, akikhez éveken keresztül valóban sokszor, sokat mentem. Azokban az években tulajdonképpen főállású műterem-látogató voltam. Hálával tartozom Czimra Gyula, Bene Géza, Gadányi Jenő és Kassák Lajos özvegyének, akik fáradhatatlanul mutatták festő férjük munkáit jó néhány alkalommal eredeti környezetükben (mint ezt a más írásaimban már sokat emlegetett *Emlékkönyv* is tanúsítja).

Közben kiállításokat rendeztem klubokban, művelődési házakban, kollégiumokban, ahol lehetett (erről is írtam az Arnolfini esszéportálon).

1971–72-ben a Miskolci Galériában, a Diósgyőri Vármúzeumban, 1971-ben pedig a Nemzeti Galériában két *Kísérleti kiállítást* művészetszociológiai vizsgálatokkal. Németh Lajos biztatására, aki akkor a Művészettörténeti Dokumentációs Központ igazgatója volt, kezdtem interjúkat készíteni műtermekben képzőművészekkel: talán 120-at (mindenesetre száznál többet). Egy részüket Németh Lajos legépelte, archiválták, egy részük megvan kézírással abban a vaskos kötetű terebélyesedett füzetben, amelybe igyekeztem a válaszokat minél pontosabban rögzíteni. Mindenkitől ugyanazt kérdeztem: családja, tanulmányai, mesterei, hatások, kiállítások, élettörténet, ízlésre és műveltségre vonatkozó kérdések. Ez azt jelenti, hogy száznál is több különböző korosztályú, nemű, ismertségű képzőművész műtermében töltöttem legalább három-öt órát. Közöttük: *támogatottak-tűrtek-tiltottak*, ahogy az akkori aktuális kultúrpolitika osztályozta őket. Senki sem utasított vissza! Természetesen voltak, akik nem kedveltek, voltak, akiket én nem, és voltak, akik azt sem tudták, ki vagyok, de az interjúkészítést mindenki fontosnak tartotta.

A Művészettörténeti Dokumentációs Központ biztos ajánlólevélnek számított, és Németh Lajos is, akinek a modern magyar művészetről akkoriban jelent meg könyve, s megengedte, hogy rá hivatkozzam. Néhányan a megkérdezettek közül: Vilt Tibor, Mikus Sándor, Laborcz Ferenc, Borics Pál, Kamotsay István, Schaár Erzsébet, Pauer Gyula szobrászok; Ágh Ajkalin Lajos, Kurucz D. István, Illés Árpád, Kokas Ignác, Keserü Ilona, Koszta Rozália, Fajó János, Papp Oszkár festők és egykori európai iskolások; a Százados úti Művésztelep lakói közül többen; hódmezővásárhelyiek, miskolciak, szentendreiek; a pályán kívülre szorítottak; több iparterves, köztük olyanok is, akik a hetvenes években elmentek innen másutt szerencsét próbálni (Lakner László, Tröster Vera, Frey Krisztián, Szentjóbó Tamás).

A lendület 1975-re több – külső és belső – okból is megtört. Végül is inkább a szociológiai

kutatásokat választottam – ez tűnt reálisabbnak, megvalósíthatónak, folytathatónak.

Természetesen nem múltak el nyomtalanul a műtermekben töltött idők során szerzett tudások, az ott kialakult képérzékenység. Amikor hat évvel ezelőtt a tanszékvezetés, intézetigazgatás, tudományos pálya lezárult, főként képelemző esszéket kezdtem írni (eddig három kötetben és online az Arnolfini Archívum gondozásában). És közben egyszer csak azt vettem észre, hogy előbb műtermekről készült fotókat, majd műtermekről festett képeket kezdek gyűjteni a számítógépemben. Előbb a fő kedvencekről: Klee, Rembrandt, az öreg Monet, Rothko, Bacon, Chagall, Giacometti, Miro, Ország Lili, Anna Margit, Vajda Lajos, majd egyre több mindenki, németalföldiektől a kortársakig (köztük afrikaiak és kínaiak is). Aztán körülbelül két éve egyszer csak rájöttem, hogy szeretném megírni az emlékeimet, élményeim a kezdetekről (1968–1975): Ország Lili, Anna Margit, Bálint Endre, Schaár Erzsébet és mások műtermeiről. És talán – de ez még nem biztos – a legutóbbi években tett kevés, ritka, de intenzív műhelylátogatásokról (Mózes Katalin, T. Horváth Éva, Kovács Borbála, Alföldi László, Gábor József, Zsubori Ervin).

Sokat gondolkodtam azon, írjak-e előljáróban a műteremről mint munkahelyről. Nálunk nem túl szerencsés a műteremhelyzet – immár 120–130 éve. Már az 1880-as (!) években is panaszkodtak képzőművészeink, mennyire nincsenek munkára alkalmas műtermek a fővárosban, és mennyire nincs pénzük, hogy építkeshessenek. Ellentétben a külföldön élő művészekkel. Ez a hagyomány máig folytatódott. Végül is nem bonyolódott bele ebbe a nehéz kérdéskörbe.

Remélem, a következő írásokból kiderül, kinek mi volt és milyen a műterme.

Első megjelenés: *Arnolfini Szalon*, 2015. október 6.

<https://szalon.arnolfini.hu/snk-egy-foallasu-muterem-latogato-visszaemlekezesei/>